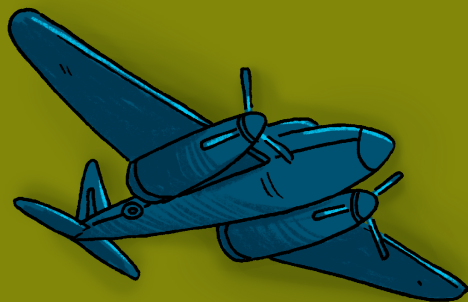
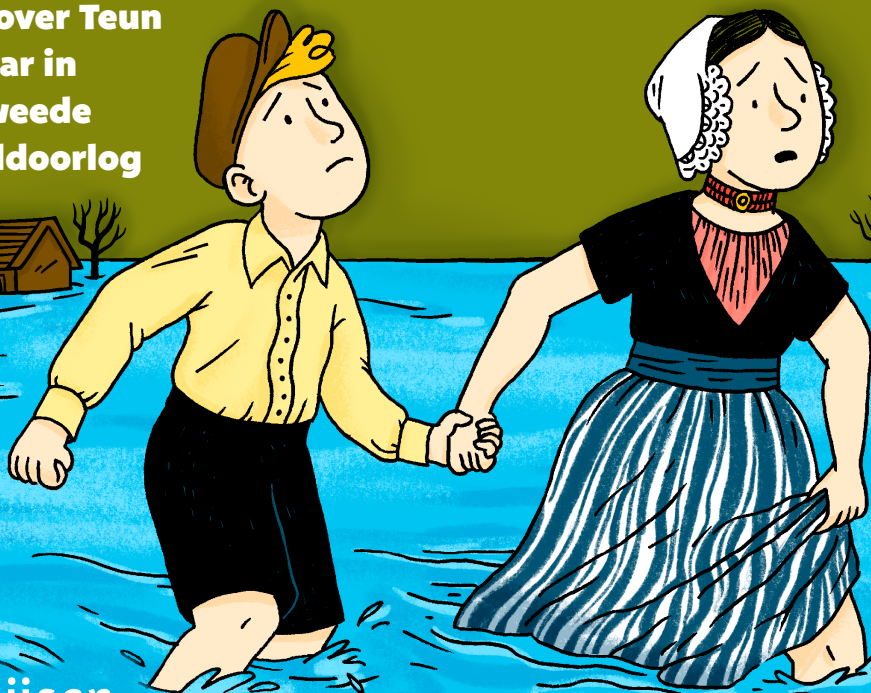

Marco Kunst

HET *verwoeste* EILAND

Lees over Teun
en Saar in
de Tweede
Wereldoorlog

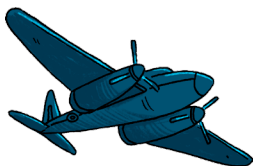

zwijsen

HET *verwoeste* EILAND

Marco Kunst

Met tekeningen van Emma Ringelding

zwijsen

Zwijsen, dé leesspecialist sinds 1846. Ruim 80% van de kinderen leert op school lezen met Zwijsen. Lezen is de basis voor leren: van rekenen tot schrijven, van geschiedenis tot aardrijkskunde. Zwijsen, voor een leven lang leesplezier!

1e druk 2020

ISBN 978.90.487.3842.7

NUR **283/282**

© Uitgeverij Zwijsen B.V., Tilburg, 2020

Tekst: Marco Kunst

Illustraties: Emma Ringelding

Vormgeving: Natascha Frensch

Foto auteur: Chris van Houts

Foto illustrator: Maaïke Bongers

Historisch advies: Hans Vermeer en Hans Sakkers

Voor België:

Uitgeverij Zwijsen.be, Antwerpen

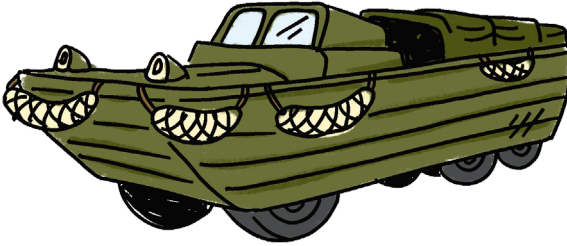
D/2020/1919/073

Behoudens de uitzonderingen in de Auteurswet mag niets uit deze uitgave worden openbaar gemaakt of vervaelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor licenties voor knipselkranten en -diensten of voor het overnemen voor onderwijsdoeleinden kunt u contact opnemen met de Stichting PRO: www.stichting-pro.nl. Voor meer informatie over auteursrecht in het onderwijs gaat u naar www.onderwijsauteursrecht.nl.

Inhoud

Duik in de tijd ...	4
Hoe leeft een kind in deze tijd?	6
Een boodschap uit de lucht	9
De schuilkelder	16
Het bombardement	23
Naar opa en oma	30
In de kou	36
Bevrijd, maar wat nu?	44
De boot naar Middelburg	50
Evacuatie met de duck	59
Terug naar Westkapelle	65
Een nieuwe tijd	69
Over de makers van dit boek	76
Tips voor je boekbespreking	77

Duik in de tijd ...

De Tweede Wereldoorlog duurde van 1940 tot 1945. Je zou misschien denken dat er de hele tijd gevochten werd, omdat het oorlog was, maar het grootste deel van de tijd was het in ons land rustig. Na de gevechten aan het begin van de oorlog gaf Nederland zich over. De Duitsers waren vanaf toen de baas.

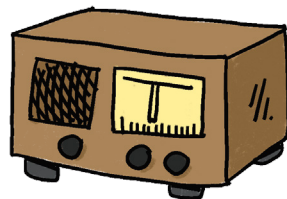
Veel dingen gingen daarna gewoon door: de winkels waren open, de treinen reden en de meeste mensen gingen naar hun werk.

Langzaam werd het leven moeilijker. Er was gebrek aan van alles en de Duitse bezetters onderdrukten de bevolking. Joden en zigeuners kregen het zeer zwaar te verduren. Velen van hen werden door de Duitsers gedood. Hierdoor waren het zware jaren ... Sommige mensen probeerden zich te verzetten, maar dat moest in het diepste geheim gebeuren.

Als je in die tijd kind was, ging je, net als nu, naar school. Zelfs als kind moest je voorzichtig zijn met wat je zei: je wist maar nooit wie misschien vrienden met de Duitsers was. Ze zouden je zomaar kunnen verraden als je verboden dingen zei.

Het leven was op meer manieren anders dan nu.

Alleen rijke mensen hadden een auto. Televisie bestond nog niet en internet al helemaal niet. Radio's bestonden wel, maar die werden door de Duitsers verboden. Toch waren er mensen die stiekem naar de radio luisterden, want ze geloofden de berichten van de Duitsers vaak niet. Op de radio kon je horen wat er écht aan de hand was.

Wat was er nog meer anders? Eten en drinken bijvoorbeeld! Nederlanders aten in die tijd vooral aardappels, groente en (een beetje) vlees of vis. En pap of brood als ontbijt. Niemand had ooit gehoord van pizza, pasta, roti of sushi. Tegen het einde van de oorlog was er steeds minder te eten.

In het laatste oorlogsjaar werd er wel weer gevochten in ons land. Het duurde lang voordat de geallieerde troepen (legers uit onder andere Amerika, Engeland, Canada en Rusland die samenwerkten) de Duitsers hadden verslagen. In Zeeland vond de Slag om de Schelde plaats: een van de grootste veldslagen uit de oorlog. Wat Teun en Saar toen meemaakten, lees je in dit boek.

Hoe leeft een kind in deze tijd?

Kleding

Veel mensen in Zeeland droegen rond 1944 nog klederdracht. Die was in elk dorp net een beetje anders. Vooral de vrouwen droegen bijzondere kleren en sieraden. Hier zie je Saar en Teun op zijn zondags gekleed. En ze liepen natuurlijk op houten klompen!

Water en wc

Als je in een dorp woonde, ging je buiten naar de wc. In de tuin stond een hokje waar je naartoe moest. Water werd met een pomp uit de grond gehaald.

Voetbal

De beste voetbal die je in de oorlog kon hebben, was een prop krantenpapier waar stukken elastiek omheen gedaan waren. Maar ook met zo'n bal vol hobbels en bobbelen kon je best scoren!

Fietsen

Veel fietsen werden in beslag genomen door de Duitsers. Toch bleven Nederlanders natuurlijk wel fietsen. Zelfs toen er geen rubber meer was voor banden: dan maar op houten banden. Saar en Teun hadden geen fiets, dat was veel te duur.

Grote gezinnen

Veel gezinnen hadden heel veel kinderen. Zes of zeven kinderen was heel gewoon. Maar er waren ook gezinnen met twaalf of zelfs veertien kinderen.

School

De scholen waren strenger dan nu. Als je niet deed wat de meester of juf zei, kon je voor straf een tik krijgen met een 'rietje' of een liniaal. Op je vlakke hand. Veel kinderen gingen meteen na de basisschool aan het werk op de boerderij of als visser, of in de leer bij een bedrijf.

Een boodschap uit de lucht

Teun zit hoog in de appelboom. Zijn broertje, Kleine Jan, staat aan de voet van de boom. Hij kijkt angstig naar de haag verderop. Erachter klinkt de stem van boer Wisse, die praat tegen zijn hond.

‘Kom naar beneden, Teun,’ fluistert Kleine Jan. ‘Ik wil hier weg!’

‘Ssst!’ klinkt het zacht uit de boom. ‘Straks horen ze ons!’

Teun gooit nog twee appels naar beneden. Kleine, zoete sterappeltjes. Kleine Jan raapt ze snel op en stopt ze in de juten zak die ze hebben meegenomen van huis. De zak zit al aardig vol.

De meeste appels uit de boomgaard zijn vorige week al geplukt. Teun en Jan zijn gekomen voor de laatste die zijn blijven hangen. De lelijke appeltjes en die waar niemand bij kon. Die zullen anders toch maar verrotten aan de boom.

Maar Teun en Jan mogen hier niet zijn. De boomgaard van Wisse is verboden terrein.

Kleine Jan denkt aan de handen van de boer. Wisse is een oude man, maar hij heeft grote, eeltige knuisten. Als je daar een klap van krijgt ... En dan is zijn hond er ook nog: Roef. Iedereen in Westkapelle kent die hond. Roef is groot en zwart en vals.

‘Kom nou naar beneden!’ fluistert Jan nog een keer. Op dat moment piept de zon tussen de wolken door. Aan het uiteinde van een lange tak hangt nog een laatste appeltje. De zon kleurt het appeltje prachtig rood.

‘Ik kom al,’ mompelt Teun. ‘Alleen die nog.’ Hij reikt naar het rode appeltje. Hij strekt zich zo ver mogelijk uit.

Krak!

De tak waar Teun zich aan vasthoudt, breekt af. Teun glijdt weg. Hij graait om zich heen en krijgt een andere tak te pakken. Een dunne tak. Even lijkt het erop dat die hem zal houden.

Maar Kleine Jan ziet dat het mis zal gaan. Hij duikt weg. Nog meer takken breken, en Teun valt met een doffe klap op de grond.

Hij geeft geen kik. Hij hoopt dat Wisse niets gehoord heeft.

Dan begint de hond van Wisse woest te blaffen. Teun krabbelt overeind. Hij grist de zak met appels uit de handen van Kleine Jan. ‘Naar de sloot!’ sist hij, en de twee broers rennen weg.

‘In één keer erover!’ roept Teun. ‘Niet nadenken, maar rennen en springen!’

De hond van Wisse werkt zich dwars door de haag de boomgaard in. Hij gromt en blaft en komt met vliegende vaart op Teun en Kleine Jan af rennen. Het water in de sloot staat hoog. In volle vaart zet

Teun af en hij vliegt erover. Veilig landt hij in de vette klei. De zak met appels bonkt tegen zijn rug. Achter hem klinkt een plons.

Teun draait zich om. Hij trekt zijn broertje de kant op, zo snel als hij kan. Kleine Jan is nat tot boven zijn knieën.

Op de andere oever blijft de hond van Wisse staan. Zijn scherpe tanden blinken in het lage licht. Hij gromt vals, maar hij springt niet. Hij wacht tot zijn baasje er is.

‘Mijn klomp!’ huilt Kleine Jan. ‘Mijn klomp ...’

In de sloot is niets te zien. Jans klompje is op de bodem van de sloot in de modder blijven steken. Heel even aarzelt Teun. In de verte komt boer Wisse tussen de bomen aanlopen. Gelukkig loopt de oude man een beetje mank. Teun steekt zijn arm in het koude water. Hij voelt de klomp, trekt hem los uit de zuigende modder en zet hem op de kant.

‘Wegwezen!’

Kleine Jan steekt zijn voet in de natte klomp. De modder gulpt eruit. Meteen rennen de broers weg, de vers geploegde akker op. De vochtige klei maakt het moeilijk om hard te rennen.

‘Ik krijg jullie wel!’ Wisse klinkt woest, net zo woest als zijn hond. Maar hij stuurt Roef niet achter hen aan.

‘Niet omkijken!’ roept Teun zacht naar zijn broertje.

‘Misschien heeft hij ons niet herkend.’

Teun en Kleine Jan rennen in de richting van het dorp, tot ze er zeker van zijn dat Wisse hen niet meer kan zien. Hijgend blijven ze staan. Hun kleren zitten onder de modder. Dat zal hun moeder niet leuk vinden.

‘De appels!’ zegt Kleine Jan. ‘Heb je de zak bij de sloot laten ...’

‘Ssst!’ Teun speurt de lucht af. Het lijkt wel of het hem niet kan schelen dat hij hun buit bij de sloot heeft laten liggen.

Kleine Jan snapt er eerst niets van, maar dan hoort hij het ook: er komt een vliegtuig aan. Het zware gebrom komt snel dichterbij.

‘Is dat een bommenwerper?’ vraagt Kleine Jan bang. Hij heeft de verhalen gehoord over de bommen die op Middelburg zijn gevallen, en op Vlissingen. Hij weet dat de gevechten dichterbij komen. België is al voor een groot deel bevrijd, maar de oorlog is nog lang niet voorbij.

Iedereen weet dat het oorlogsgeweld onderweg is naar de provincie Zeeland. En het komt vast en zeker ook naar hún eiland. Naar Walcheren.

Teun schudt zijn hoofd. ‘Nee. Een bommenwerper zou niet alleen komen.’

Het toestel is nu bijna recht boven hen. Het maakt veel lawaai. Meestal vliegen ze hoger. Teun knijpt zijn ogen tot spleetjes om het vliegtuig beter te kunnen zien. ‘Een Engelsman?’ mompelt hij verbaasd. ‘Op

klaarlichte dag? Wat komt die doen?’

‘Er valt iets uit!’ Kleine Jan rent doodsbang weg.

‘Wacht!’ roept Teun. ‘Het zijn geen bommen ... Het is ... iets anders.’ Verward kijkt hij omhoog. Er dwarrelt van alles uit het vliegtuig naar beneden. Teun begrijpt ook niet wat er gebeurt. Het is alsof een zwerm vogels de lucht verduistert.

Kleine Jan staat huilend verderop. ‘Kom nou,’ stamelt hij.

Het vliegtuig keert met een grote bocht en vliegt weg in de richting van de zee. De dingen die uit het vliegtuig zijn gevallen, dwarrelen naar beneden. De meeste waaien weg op de wind. Dan begrijpt Teun het. Hij loopt de akker op, waar een paar van de briefjes neerdwarrelen, en raapt er eentje op.

WAARSCHUWING, leest hij.

Aan de bewoners van de eilanden in de monding van de rivier de Schelde.

ONMIDDELLIJKE EVACUATIE!

Leest nauwkeurig de tekst aan de andere zijde van dit strooibiljet ... waarschuwt uwe burens ... gaat weg zonder uitstel.

Op de achterkant van het dunne papier staat nog veel meer. De afzender van de brief is het ‘Hoofdkwartier van den Opperbevelhebber van het Geallieerde Expeditieleger’.

Kleine Jan is bij Teun komen staan en probeert mee te lezen. 'Wat is het?' vraag hij. 'Wat betekent het?'

'We moeten direct naar huis!' zegt Teun. 'Raap die andere ook op! Snel!'

Ze rapen snel meer briefjes van de akker en daarmee haasten ze zich naar huis.

Aan de appels denken ze niet meer. En als ze thuiskomen en laten zien wat ze gevonden hebben, heeft niemand nog oog voor hun bemodderde kleren. Zelfs hun moeder niet.

De schuilkelder

‘Wat is eva.. cu.. wasie?’ vraagt Kleine Jan aan Saar, die naast hem aan tafel zit.

‘E-va-cu-a-tie,’ zegt zijn grote zus zacht. ‘Dat betekent dat iedereen weg moet. Dat je moet vluchten.’

Ze zitten met het hele gezin aan tafel. De familie Jobse: vader, moeder en hun zeven kinderen. Saar en Teun zijn de oudsten. Dan komt Stille Wim. Stille Wim zegt nooit iets. Hij is heel mager en bleek en hij gaat niet naar school. Meestal zit hij in een hoekje, dicht bij moeder in de buurt. Het is altijd net of hij door alles heen kijkt.

Kleine Jan is weer een jaar jonger dan Wim. Hij is de middelste van de zeven. Tot slot heb je de jongste drie kinderen, maar die zijn nog heel klein.

Vader Jobse kijkt op van de brief. Hij lacht schamper. ‘Tja,’ zegt hij dan. ‘Iedereen moet weg, maar ze zeggen er niet bij waar we naartoe moeten. We kunnen helemaal nergens heen. De Duitsers laten niemand gaan. Het eiland zit op slot.’

Moeder zegt niets. Ze staat op en loopt naar het fornuis. ‘Saar, dek jij de tafel?’

Vader draait de brief om en leest de tekst voor de zoveelste keer. ‘Militaire actie,’ mompelt hij, ‘luchtbombardement ... gevaar van overstroming ...’

Kleine Jan begint te huilen. De kleintjes kijken bang. Ze snappen niet wat er aan de hand is, maar ze voelen de dreiging.

‘Maak die kinders nou niet bang,’ zegt moeder. ‘Daar hebben we niets aan.’

Vader legt de brief weg en kijkt uit het raam, de tuin in. In het dorp heerst al dagen een gespannen sfeer. Iedereen weet dat de bevrijders eraan komen. Dat is goed nieuws, maar iedereen weet ook dat er gevochten zal worden.

Het eiland Walcheren is belangrijk voor de Duitsers. Het beheerst de toegang tot de rivier de Schelde. Langs de kust hebben de Duitsers heel veel bunkers gebouwd. Overal staan kanonnen opgesteld. Ze zullen het eiland niet zomaar opgeven.

Een paar dagen geleden is vader al begonnen een enorme, langwerpige kuil te graven. Op de plek van het moestuintje. Het moet een schuilkelder worden, met planken tegen de wanden en een dak van takkenbossen en een laag klei. Hij gelooft er niet echt in, maar volgens anderen in het dorp is het in zo’n kuil veiliger dan in huis. Als je huis instort, word je bedolven onder het puin. In zo’n kuil niet. Maar veel bescherming biedt die ook niet. Zeker niet tegen een voltreffer.

Vader zucht. ‘We blijven hier. Ik zou niet weten waar we naartoe moeten. Na het eten werken we verder

aan de schuilkelder, Teun.'

Teun knikt.

Saar zet stil de borden op tafel. Moeder komt aanlopen met de pannen.

Na het gebed eten ze in stilte. De stemming is bedrukt. Er is op Walcheren gelukkig nog wel genoeg te eten. De meester op school heeft verteld over de grote steden in Noord- en Zuid-Holland, waar nu al een tekort aan voedsel is. En dan komt de winter er nog aan.

Ze moeten dankbaar zijn voor wat ze hebben, heeft meester Levinus gezegd. Maar het lukt Saar vanavond niet om zich dankbaar te voelen. Ze is bezorgd en bang voor wat komen gaat.

Na het eten gaan vader en Teun naar buiten. Saar helpt moeder de kleintjes naar bed te brengen.

Het is nog maar oktober, maar op zolder is het al behoorlijk koud. Een vochtige wind blaast door de kieren. In huis is het eigenlijk alleen in de keuken behaaglijk, dicht bij het fornuis.

Saar maakt allerlei grapjes met de kleintjes. Veel meer dan anders, om de sombere stemming te verdrijven.

Ze kietelt en knuffelt de kleine Arjen, Maria en ook Wies, die nog maar een baby is. Het helpt haar om haar eigen ongerustheid te vergeten.

'Kalm aan, Saar,' zegt moeder dan. 'Straks kunnen ze helemaal niet meer slapen.' Maar ze glimlacht erbij.

Teun helpt zijn vader zo goed als hij kan. Het is al

donker. Ze werken bij het licht van een flakkerend olielampje. Ze hebben haast. De kuil is amper groot genoeg om er met zijn allen in te zitten. Op de bodem staat een laagje water.

Vader is timmerman van beroep. Hij weet wat hij doet. Hij heeft planken tegen de wand de grond in geslagen, en dwarsplanken gemaakt om op te zitten. Teun houdt de planken vast, terwijl zijn vader ze vastmaakt.

Vader had al eerder een lange balk over de kuil gelegd. Daar leggen ze nu dikke, bij elkaar gebonden takkenbossen op. Als een dak over de kuil. Erbovenop scheppen ze een laag klei. Dat is zwaar werk. Het dak zou rondvliegende bomscherven tegen moeten houden.

Peinzend kijkt vader naar het bouwsel. Teun komt naast hem staan.

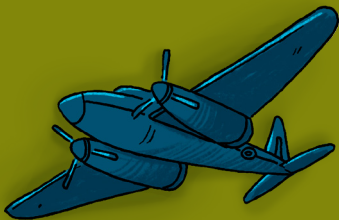
‘Die van Visser van hiernaast zijn vertrokken,’ zegt zijn vader dan. ‘Op de fiets. Maar ja, zij zijn ook maar met zijn vieren.’

‘Waar gingen ze dan naartoe, vader?’

‘Corné Visser heeft een neef met een boerderij. Niet ver van Middelburg. Hij dacht dat ze daar wel in de schuur zouden mogen slapen.’

‘Is het daar dan veilig?’

Teuns vader kijkt opzij. Bij zwakke licht van het olielampje ziet hij er moe uit. ‘Dat weet niemand, jongen. Niemand weet waar het veilig is. Laten

Duik in het leven van Teun en Saar! Hun dorp staat onder water. Zelfs na de bevrijding kunnen ze niet zomaar terug naar hun eigen huis.

Het is 1944. Al vier jaar is het oorlog in Nederland. Teun en Saar wonen op het eiland Walcheren in Zeeland. Ook daar zijn de Duitse soldaten de baas. Maar het eind van de oorlog is in zicht: de bevrijders komen eraan. Als die de dijk bombarderen, overstroomt het zeewater Walcheren! Saar en Teun moeten nog heel wat doorstaan voor alles beter wordt.

Duik in
de tijd van

wereldoorlogen

NUR 283/282
www.zwijsen.nl

9 789048 738427